

Před tisíci lety vznikl první velký psychologický román světové literatury: *Příběh prince Gendžiho* od dvorní dámy Murasaki Šikibu. Český překlad Karla Fialy začala Paseka vydávat v roce 2002 a nyní vyšel poslední, čtvrtý díl.

Z temnoty do temnot musím se brát,/ svit' mi na cestu do dálky,/ měsíčku nad hřebenem hor... Autorka těchto veršů, dvorní dáma Izumi Šikibu, byla vrstevnicí paní Murasaki Šikibu a říká se, že s ní i soupeřila ve skládání básní. Ani ona, ani žádná jiná z dvorních dam heianské doby, ať jakkoliv literárně nadaná, nám ovšem nezanechala tak obrovské prozaické dílo, jako je *Příběh prince Gendžiho*. Paní Murasaki jej údajně dopsala kolem roku 1008. Je to první velký psychologický román světa, který geniálně předjímá objevy dr. Freuda o lidské mysli a v mistrné drobnokresbě si nic nezadá s romány Marcela Prousta.

Kdybych měl shrnout v nejnutnější zkratce, o čem román paní Murasaki pojednává, citoval bych právě báseň paní Izumi zmíněnou v úvodu. *Příběh prince Gendžiho* je grandiózní dílo o pošetilosti lidského srdce, jeho nejtemnějších zákoutích, ale zároveň o možnosti prozření a osvícení. Ano, všichni jdeme z temnoty do temnot, ale můžeme zahlédnout spásné světlo měsíce, který v buddhistické symbolice znamená osvícení. Je až neuvěřitelné, jak japonská dvorní dáma z 10.–11. století dokázala organicky zabudovat do podtextu díla celou tu jasnozřivou, ač pochmurnou moudrost buddhistického názoru na život, aniž přitom ztratila základní japonskou radost z věcí, které těší smysly: hudební večírky, nádherné látky a ladění jejich barev, soutěže o nejsvůdnější parfém či nejlepší báseň, slavnosti jarních květů nebo rudnoucího javorového listí na podzim.

Hledání ideální ženy

Zářivý princ Gendži (Hikaru kimi), idealizovaný dvorský milovník a císařský levoboček, je zhýčkaný šlechtic, který pro své hledání ideální ženy bývá přirovnáván k Donu Juanovi. Toto srovnání však není přesné, protože portrét Dona Juana je značně ovlivněn titanismem evropské romantické tradice – Don Juan se bouří proti církevním a společenským konvencím a proti Bohu samému, Gendži se nebouří proti ničemu. Nesbírá ženy jako trofeje, hledá v nich zoufale obraz Dámy z pauloniové komnaty (Kiricubo), své matky, kterou ztratil, když mu byly tři roky. Jeho otec si pak vezme mladší ženu, jež se zesnulé císařovně velice podobá, paní Vistárii (Fudžicubo).

Když je Gendžimu sedmnáct, zastiňuje ostatní dvořany nejen výjimečným zjevem, ale i vzdělaností, zpěvem, tancem, hrou na různé nástroje a skládáním básní. Touží po paní Vistárii, která mu bolestně připomíná matku. Nejdřív ji jen na dálku obdivuje, ale pak se jeho cit změnil ve vášnivou lásku a on se vloupl do její ložnice. I když se Fudžicubo nedokáže jeho nesmírnému šarmu ubránit a podlehne mu, hříšného poměru se děsí a začne se princovi úzkostlivě vyhýbat. Strašlivý řetěz karmy je však zapleten a odplata se bude vracet až do třetí generace.

Málokterý ze světových autorů si uvědomil osudový význam karmy v lidském životě s takovou prozíravostí jako paní Murasaki. Jednotlivci i celé národy si dnes myslí, že na špatné věci je možno zapomenout, nechat je zmizet v minulosti a obrátit list. Ale velká japonská autorka dobře věděla, že vše trvá a nic se neztrácí, ať dobré či zlé.

Živý a mrtvý duch Gendži hledá útěchu z nešťastné lásky u urozené Paní ze šesté ulice (Rokudžó). Nevadí mu přitom, že ho ve dvanácti oženili s paní Cesmínou (Aoi no ue), dcerou vlivného Ministra zleva. Paní Rokudžó je pyšná a vášnivá žena a víc než Gendžiho politický sňatek jí vadí jeho poměr s krasavicí prostého původu, dívkou Večerní tvář (Júgao). V kapitolách o vražedné žárlivosti paní Rokudžó najdeme jeden z vrcholů románu, kde Murasaki s absolutní jistotou nahlíží do nejskrytějších zákoutí lidské duše. Japonci rozlišují mezi „mrtvým duchem“ (širjó) a „živým duchem“ (ikirjó), kteří mohou oba formou zvláštní posedlosti navštívit jinou lidskou duši, trápit ji, a dokonce zabít. Pozoruhodné je i to, že vědomá mysl žárlivé Rokudžó si tuto vražednou nenávisť neuvědomuje, její zloba vyvěrá přímo z podvědomí. Její přízrak zardousí Večerní tvář i paní Cesmínu.

Moderní kritici vidí v tomto přízraku projekci Gendžiho pocitu viny vůči paní Rokudžó, ale abychom plně pochopili duchovní dynamiku heianské doby, musíme se vžít do nesmírné citlivosti těchto přejemných šlechticů, kteří nejsou tolik chráněni krunýřem moderního ega a

jsou až nebezpečně otevření citovým vibracím druhých lidí. Večerní tvář umírá, protože nemá nejmenší pochyby o existenci přízraku, který ji zabíjí.

Murasaki neboli Fialka

V kapitole Mladička fialka se Gendži seznamuje s desetiletým děvčátkem, které se jmenuje Murasaki, stejně jako autorka románu. Ačkoliv se holčička ještě honí za vrabčáky, princ se líbí, připomíná mu paní Vistárii, která je její tetou. Gendži píše báseň: „Od chvíle, kdy jsem spatřil na vlastní oči rozvité poupě, rukáv cestovního šatu mi smáčí záplava slz.“ Rád by se na dívku díval od rána do večera, a nabídne se, že ji adoptuje.

Navzdory své záletnické povaze je však Gendži jemný a citlivý člověk a chová se k dívce s maximální úctou. Vzorně se o ni stará, pomáhá ji vychovávat, a když se ve čtrnácti či patnácti konečně stane jeho milenkou a posléze ženou, splní se mu hned několik mužských fantazií najednou: vidí v ní nejen dceru, ale i matku.

Lítost a opojení

Je nezvyklé, aby hlavní hrdina románu zemřel dlouho před jeho zakončením, ale tak tomu v *Příběhu prince Gendžiho* je. Zářivý princ se sice po návratu z exilu, kam byl vypovězen za své početné přestupky, dočká vysokých poct, ale jeho milovaná Fialka umírá a Gendži sám bez ní nedokáže dlouho žít. Oženil se sice ještě s mladičkou Třetí princeznou a ona porodila syna, ale pak zjistil, že je to vlastně syn mladého Kašiwagiho, který má s jeho ženou podobný poměr, jaký měl on sám s druhou ženou svého otce, paní Vistárii.

Když Gendži drží chlapečka Kaoru v náručí, zdrtí ho poznání, že stejně se musel cítit jeho otec, když choval synka, o němž věděl, že nepatří jemu, ale Gendžimu. Starý císař byl moudrý a svému oblíbenému synovi nikdy nic nevyčítal, a o to hlubší je Gendžiho lítost. V této scéně vrcholí motiv karmy, a najdeme v ní to, čemu Japonci říkají *mono no aware*, hořkosladký pocit smíření s hrůzou i krásou světa, lítost a opojení zároveň. Do třetího pokolení Paní Murasaki promítla svůj ideál ženství do mladé jmenovkyně a stejně, jako se autorka snaží svého hrdinu – i když realisticky a zdrženlivě – vést k prozření a pokání, byla by mladá Murasaki (Fialka) zřejmě dovedla Gendžiho k tomu, aby se stal dospělým a zodpovědným člověkem. To se žel nestane, protože její čas je nemilosrdně vyměřen.

K vážnějšímu morálnímu řešení se dostáváme až ve čtvrtém dílu. Hlavními postavami je generace Gendžiho syna Júgiriho a posléze vnuka Nió a jeho přítele prince Kaoru, kteří se oba dvoří dívce jménem Bludná loďka (*Ukifune*). Zde dosahuje mistrovství autorky (ať už jí byla paní Murasaki, či někdo jiný, jak tvrdí někteří kritici) vrcholu a její příběh spěje k buddhisticky laděnému závěru. Kaoru se dívá na hladinu řeky Udži, jejíž melancholický hukot podbarvuje kapitoly nazvané Deset knih o Udži a skládá báseň: „Tak v této řece zmizela beze stopy moje nejdražší! Dokáže ještě někdo zastavit proud mých slzí?“ Kaoru ví o svém původu a dospěje k morálnímu přerodu, k němuž se Gendži sám nedopracoval.

Příběh o princí Gendžim přeložilo do moderní japonštiny několik velkých autorů, například Tanizaki a Enči Fumiko. V angličtině existují už tři překlady, Fialův průkopnický převod je v češtině první. Je přesný nejen po stránce významové, ale nesmírně vynalézavý, čtivý a poetický po stránce stylové. Karel Fiala elegantně překládá i všechny tanky (klasická japonská pětiveršová báseň), které někteří starší překladatelé převáděli do prózy nebo je vynechávali. Tento vynikající překlad, který obnáší dlouhá léta obětavé práce, by si měli přečíst nejen zájemci o hlubší aspekty japonské kultury, ale všichni milovníci literatury.

KNIHA TÝDNE Příběh prince Gendžiho 4

O autorovi | ANTONÍN LÍMAN, Autor je esejista a překladatel, emeritní profesor japonské literatury na Torontské univerzitě